

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ACȚIUNILOR DE CONSTITUIRE A DESPĂRȚĂMÎNTULUI DIN TINCA AL „ASTREI” ȘI A PRIMELOR DEMERSURI PENTRU ÎNFIINȚAREA CELOR DIN SALONTA ȘI VAȘCĂU (1912—1914)

de
VIOREL FAUR

La începutul celui de al doilea deceniu al veacului nostru s-a înmulțit numărul despărțămîntelor bihorene ale *Astreii*, crescînd influența societății în aceste părți locuite de români și obținîndu-se noi realizări în domeniul culturalizării populației rurale. După înființarea despărțămîntelor din Beiuș¹ (1898), Oradea² (1900), Ceica³ și Marghita⁴ (1910), s-a procedat la organizarea altora, cu scopul de a se asigura o mai mare eficiență activității de ridicare culturală a locuitorilor, precum și celei de educare în spiritul ideii de unitate națională. Este vorba, în primul rînd, de demersurile făcute pentru constituirea despărțămîntelor din Tinca, Salonta și Vașcău ale *Astreii*, în legătură cu care vom prezenta mărturiile documentare descoperite cu prilejul unor recente cercetări în arhivele din țară.

În sfera de cuprindere culturală a despărțămîntului din Tinca al *Astreii*, înființat la 28 februarie 1912 — prin strădania avocatului Andrei Ille, care a fost ales directorul acestuia⁵ —, au intrat 59 de așezări⁶ din

¹ Viorel Faur, „Astra” în Bihor, în *Familia*, 1973, nr. 3, p. 23; Idem, 75 de ani de la adunarea generală a „Astreii” desfășurată la Beiuș, în *Crisia*, 1973, p. 305—316; Idem, *Istoricul constituirii despărțămîntului beiușean al „Astreii”, în Crisia*, 1977, p. 389—419.

² Idem, *Despărțămîntul orădean al „Astreii” (1900—1918)*, în *Crisia*, 1975, p. 279—285; Titus Roșu, *Din activitatea „Astreii” orădene*, în *Familia*, 1971, nr. 9, p. 17.

³ Idem, *Înființarea și acitivitatea despărțămîntului din Ceica al „Astreii” între anii 1910—1914*, în *Crisia*, 1976, p. 265—275.

⁴ Idem, *Activitatea despărțămîntului din Marghita al „Astreii” (1910—1914)*, în *Crisia*, 1977, p. 481—490.

⁵ *Transilvania*, 1912, p. 165.

⁶ Considerăm utilă consemnarea lor: Ateaș, Batăr, Berechiu, Bicaciu, Căușad, Ciughețiu, Crestur, Fonău, Gepiș, Gurbedi, Ianoșda, Homoroș, Husasău, Mărțihaz, Mădăras, Micherechiu, Oșand, Ripa, Tinca, Tulca, Acriș, Archiș, Beliu, Benești, Bochia, Botfei, Borz, Călăcea, Căpilna, Cărăsău, Cheșa, Chișlaca, Ciuntahaza, Cărând, Cociuba, Coroiu, Craiova, Cumănești, Giriș, Groși, Hășmaș, Hodișel, Mărăuș, Mocirla, Nemeș, Olcea, Petid, Rogoz, Rohani, Socaci, Șiad, Stoenești, Suplac, Sușag, Tăgădău, Tăut, Ucuriș, Ursad și Seie (Arhivele Statului Sibiu, *Iond „Astra”, dos. 425, act 178/1914*).

7. Prelegerile date pe teritoriul despărțământului în cursul anului 1912:

Nr. ord.	Comunitate	Subiectul preiei	Numele, președintele, pregătirea economică și domeniul conferențiarului	Suma de bani acordată	Observații
1	Căminuța	1. Școlară a economiei rurale	D. Andrei Albu	600	
		2. Despre concurența în comerțul local	D. Nicolae Gălbă		
		3. Despre învățarea a școlarelor	Engel Schreiner		
2	Bălești	1. Școlară a literelor	D. Andrei Albu	800	
		2. Despre concurența în comerțul local	D. Nicolae Gălbă		
		3. Despre învățarea a școlarelor	Engel Schreiner		
3	Ureșie	1. Școlară a economiei rurale	D. Andrei Albu	700	
		2. Lecțiuni ale școlarelor propuse pentru litera locală	Engel Schreiner		
		3. Alina învățarea a școlarelor	Engel Schreiner		
4	Călești	1. Școlară a economiei rurale	D. Andrei Albu	1000	
		2. Lecțiuni ale școlarelor propuse pentru litera locală	Engel Schreiner		
		3. Alina învățarea a școlarelor	Engel Schreiner		
		4. Alina învățarea a școlarelor	Engel Schreiner		
5	Lăncăștii	1. Școlară a economiei rurale	D. Andrei Albu	1000	
		2. Despre învățarea a școlarelor propuse pentru litera locală	Engel Schreiner		
		3. Alina învățarea a școlarelor	Engel Schreiner		
6	Căpățâna	1. Școlară a economiei rurale	D. Andrei Albu	1200	
		2. Despre învățarea a școlarelor propuse pentru litera locală	Engel Schreiner		
		3. Despre literatură	Engel Schreiner		
		4. Despre învățarea a școlarelor propuse pentru litera locală	Engel Schreiner		

Fig. 1. Lista prelegerilor susținute de membrii despărțământului din Tinca al „Astrei“ în anul 1912 (extrasă din Raportul de activitate al acesteia pe 1912)

împrejurimile Beliului, Salontei și Tîncăi. Comitetul de conducere a fost aprobat în ședința din 16 mai 1912 a membrilor despărțămîntului⁷. Ca atare, din primăvara anului respectiv a început să existe și activeze o nouă filială bihoreană a societății *Astra*. Ne vom referi la eforturile meritorii ale celor mai destoinici membri ai acesteia, făcînd apel la datele arhivistice depistate, ce vor fi desigur completate de investigațiile viitoare. În anul 1912 s-au înscris 27 membri ai *Astrei* (din care 3 pe viață⁸) în cadrul despărțămîntului tîncan. Demnă de interes a fost preocuparea pentru organizarea agenturilor (în număr de 7: la Batăr, Căpîlna, Cociuba, Giriș, Husasău, Tăut și Tulca⁹) și bibliotecilor „poporale” (în Batăr, Căpîlna, Cociuba, Husasău și Tulca¹⁰). Conducerea centrală a *Astrei* a pus gratuit la dispoziția despărțămîntului 70 de broșuri¹¹ editate la Sibiu, pentru a fi împărțite țăranilor cu ocazia unor manifestări culturale. Dintre acestea sînt de menționat „serata artistică” din Husasău, la reușita căreia și-au adus contribuția Eugen Sibiiian (din partea despărțămîntului), învățătorul Florian Cărbunar și Teodor Ristin. A fost interpretată, de către tineri, piesa de teatru *În sat la Tînguește*. Tinerii din localitate au „învățat” *Bătuta, Călușarii* și „alte jocuri naționale”. În program a figurat și corul „de țărani”, instruit de dr. Teodor Ristin. Venitul „seratei” a fost destinat completării cu cărți a bibliotecii „poporale” din Husasău¹². Acestei reușite acțiuni i se adaugă, în mod firesc, susținerea de 19 prelegeri în 6 așezări din apropierea Tîncăi¹³. „*Poporul arată interes față de toate prelegerile ce i se țin*”, constata dr. Andrei Ilie în partea finală a raportului despre activitatea despărțămîntului pe anul 1912¹⁴. De altfel, toate prelegerile din Batăr, Căpîlna, Cociuba, Husasău, Tulca și Ucuriș (audiante de 4.800 săteni) au urmărit să răspundă unor cerințe imediate ale locuitorilor, două dintre ele fiind completate cu diapozitive, pentru aceasta utilizîndu-se *schiopticonul*, primul aparat de proiecție introdus în activitatea de răspîndire a cunoștințelor încă din 1908. Cel folosit acum aparținea despărțămîntului orădean. De remarcat faptul că prelegerile au avut o problematică diversă, de la „îndrumări economice”, propagandă în

⁷ *Transilvania*, 1912, p. 291.

⁸ Arhivele Statului Sibiu, *fond „Astra”*, dos. 425, act 503/1913.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*; Viorel Faur, *Preocupările muzicale ale despărțămîntelor bihorene ale „Astrei”*, în *Reuniunea de cîntări „Hilaria” din Oradea. 1875—1975*, Editura Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Bihor, Oradea, 1975, p. 168—176.

¹³ *Anexe documentare*, Nr. 1.

¹⁴ Arhivele Statului Sibiu, *fond „Astra”*, dos. 425, act 503/1913. În același document aflăm informații despre două „societăți de consum”: Tăut (înființată în 1910 de către învățătorul V. Teuca; avea un număr de 245 membri) și Giriș (intemeiată în 1912 de învățătorul Gavril Dudulescu; cu 165 membri).

favoarea constituirii de „tovărășii“, combaterea superstițiilor, concubinajului (atît de larg răspîndit), a consecințelor consumării abuzive a alcoolului și pînă la realizarea valorii sociale a muncii și hărniciei. Nu a fost ignorată nici relevarea rolului „iubirii de neam și limbă“ în acea vreme de restriște. Erau, deci, vizate realități de un cert interes pentru ascultători¹⁵.

Este evidentă împrejurarea că s-a pus accent deosebit pe această formă de culturalizare a populației rurale. Acest adevăr rezultă nu numai din progresul înregistrat în anul 1913, ci și dintr-o mărturisire a directorului despărțămîntului, pe care o reactualizăm: „Dorința noastră ar fi ca peste tot intelectualii să dea un ajutor mai mare și dezinteresat la ținerea prelegerilor populare, cari s-ar dovedi de neprețuite pentru popor, formînd mijlocul cel mai potrivit pentru a trezi în popor dragostea față de cultura românească“¹⁶ (subl. ns.). Ca atare, în anul 1913 au fost ținute 47 de prelegeri în 13 localități (Batăr, Beliu, Căpilna, Cociuba, Coroiu, Gepiș, Husasău, Șiad, Giriș, Tinca, Tulca, Gurbediu și Ucuriș¹⁷), fiind prezenți 4.050 de țărani. Prelegerile se referă, de data aceasta, și la alte chestiuni de interes prioritar, cum ar fi, de pildă, îndemnurile la citit (pentru a pune în valoare bibliotecile agenturilor), prezentarea istoricului și scopurilor *Astrei*, evidențierea frumuseții „portului românesc“ și a rentabilității unor îndeletniciri precum „meseriile și negoțul“¹⁸. De notat aportul lui Aurel Cosciuc, conferențiarul trimis de comitetul central din Sibiu, la lărgirea problematicii acestor prelegeri. Astfel, el a folosit *schiopticonul* pentru a face expuneri model în legătură cu „lucrarea“ pămîntului, „prășirea“ vitelor, pomăritul și stupăritul. Ocupațiunile respective au beneficiat de o prezentare științifică, dar totodată și accesibilă. Se încerca, prin intermediul unei asemenea acțiuni, să se ofere agricultorilor criterii mai eficiente de îmbunătățire a solului, creșterea și îngrijirea vitelor. Concomitent, Aurel Cosciuc a vorbit, avînd în sprijin diapozitive, despre itinerarul *De la Sibiu la Rîmniceu-Vâlcea*. S-a insistat asupra unității culturii populare românești, ceea ce a stîrnit mînia autorităților¹⁹, ca și subtextul acestei manifestări culturale. Orientarea prelegerilor spre problemele cele mai acute ale sătenilor, precum și sporirea considerabilă a numărului lor, atestă faptul că a existat o preocupare serioasă în această direcție, rezultatele fiind promițătoare. N-am putut însă, din lipsă de documente, să stabilim care

¹⁵ S-au remarcat: dr. Andrei Ille (avocat în Tinca), dr. A. Pinția (avocat în Tinca), Eugen Sibilian (casier la banca din Tinca), Romul Barbu (la fel) și învățătorul pensionar Gavril Dudulescu.

¹⁶ Arhivele Statului Sibiu, *Iond Astra*, dos. 425, act 178/1914.

¹⁷ *Anexe documentare*, Nr. 2.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Viorel Faur, *Imagini din războiul de independență proiectate în 1913*, în *Familia*, 1977, nr. 3, p. 5.

2/11 1913

despre literatura română și cultura poporului român

Raport general

despre activitatea despărțământului

în cursul anului 1913.

Numărul membrilor în circuitul lui: 0 necivili, 2, ordinari, 30 scapătăli 46

Agenta le comunale și a comitatului acestora: *Batai, Belcu, Căpâlna, Căruța, Corosau, Gyris, Gyris, Huseșanu, Cărușca, Sina, Tăuț, Tinca, Ureș și Tulea.*

1. Numărul bibliotecilor de pe teritoriul despărțământului.

Comuna*)	Numărul volumelor	Cărți de lectură	Cărți de referință	Cărți de referință de referință	Cărți de referință de referință	Există alte biblioteci pe teritoriul despărțământului: bisnețuri, școlare, etc.?	
						Comuna	Feșul bibliotecii
1 Batai	12	45	40	12			
2 Belcu	25	8	30	30			
3 Căpâlna	26	10		10			
4 Căruța	60	12	40	30			
5 Corosau	30	10	15	10			
6 Gyris	48	31	25	14			
7 Gyris	32	25	12	-			
8 Huseșanu	78	65	30	30	La bibliotecă Huseșanu		
9 Cărușca	20	10	10	8			
10 Sina	30	32	20	20			
11 Tăuț	10	-	-	-			
12 Tinca	90	32	-	40			
13 Tulea	30	-	-	10			
14 Ureș	40	40	-	20			

*) La bibliotecile ambulate să se arate comunitățile în care au circulat bibliotecile în cursul anului 1913.

Fig. 2. Pagina întâi din Raportul pe anul 1913 al despărțământului din Tinca al „Astrei”, în care sînt menționate bibliotecile populare înființate

a fost situația în anii din timpul primului război mondial. Oricum, este de presupus că despărțământul și-a restrins, din motive obiective, activitatea.

În anul 1913 au mai luat ființă agenturi și biblioteci populare în Beliu, Coroiu, Gepiș, Oșand, Șiad, Tinca și Ucuriș. Astfel, pe teritoriul despărțământului se aflau, la 28 februarie 1914, un număr de 14 *biblioteci populare*, care dispunea de 611 volume și broșuri, majoritatea provenite de la Sibiu²⁰. Au fost, de asemenea, primite gratuit 262 broșuri din *Biblioteca „Asociațiunii”* (serie de cărți pentru popor), din care s-au împărțit țăranilor 215²¹. Despărțământul tincan avea 78 membri, din care 2 pe viață, 30 ordinari și 46 ajutători²².

Conducerea centrală a transmis comitetului despărțământului suma de 50 coroane (pentru „aranjarea de prelegeri populare”²³) și câteva *Abecedare*²⁴ (de I. Bota), adresându-i totodată rugămintea de a desfășura o activitate „cît mai intensivă”²⁵, pe direcțiile stabilite deja, care sînt în consens cu programul *Astrei*.

În primii doi ani de existență a despărțământului tincan se constată o temeinică angajare în opera de educație națională și de pregătire a momentului unirii de la 1 Decembrie 1918. Comitetul despărțământului și-a îndeplinit, cu multă energie și dăruire patriotică, misiunea încredințată de fruntașii culturali ai *Astrei*, înscriind noi pagini în istoria tradițiilor progresiste ale culturii bihorene.

*
* *
*

Inițiativa organizării despărțământului din Salonta al *Astrei* a aparținut comitetului despărțământului tincan, care — în ședința sa din 28 iulie 1913 — aprobă propunerea unuia dintre membri, însărcinându-l cu înființarea noii filiale pe avocatul Moise Coș, care urma să stabilească și data cînd va avea loc adunarea de constituire²⁶. Prin adresa din 25 august 1913 a comitetului central al *Astrei* este confirmat demersul respectiv, precizîndu-se că în componența administrativă a despărțământului salontan vor intra așezările din cercurile Salonta și Cefa²⁷. Datorită interesului documentar pe care-l prezintă această corespondență, reproducem partea sa incipientă: „Comitetul nostru central a ajuns la convingerea, că o propagandă culturală cu efect se poate săvîrși numai

²⁰ Anexe documentare, Nr. 3. Sînt menționați 360 de cititori.

²¹ *Ibidem*.

²² Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 425, act 178/1914.

²³ *Transilvania*, 1914, p. 120.

²⁴ Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 399, act 553/1914. Acestea au fost trimise pentru „instruirea analfabeților”.

²⁵ *Ibidem*, act 555/1914.

²⁶ *Ibidem*, dos. 399, act 1415/1913.

²⁷ *Ibidem*; *Transilvania*, 1914, p. 280.

dacă despărțămîntele „Asociațiunii” se vor compune din un număr nu prea mare de comune”²⁸ (subl. ns.).

La 24 martie 1914, președintele (dr. Il. Pușcariu) și secretarul (Oct. C. Tăslăuanu) *Astrei* îi solicitau lui Moise Coș „un raport cu privire la cauzele cari au zădărnicit înființarea (pînă la acea dată — n.n.) acestui despărțămînt”, stăruindu-se pentru continuarea acțiunilor, în vederea obținerii unui „rezultat favorabil”²⁹. În răspunsul său, Moise Coș menționează următoarele: „am căutat ca să-mi îndeplinesc o datorință și să pot satisface îndeajuns... deobligămîntul ce ni se impune fiecăruia dintre noi față de neamul nostru și mai ales acolo, unde este expus mai mult străinismului cotropitor”³⁰. Deși a făcut eforturi, după cum rezultă din propria-i mărturisire, avocatul salontan „n-a putut da ființă despărțămîntului”, lovindu-se și de „ambitiunea” protopopului Nicolae Rocsin (din Micherechiu), care așteptase să fie el delegatul conducerii centrale a asociației, evident pentru efectuarea pregătirilor necesare punerii „bazei” despărțămîntului. Ca atare, Moise Coș intervine pentru a i se încredința și acestuia misiunea de a contribui la întemeierea unui nou factor cultural românesc în aceste părți, fapt pe care comitetul de la Sibiu îl acceptă³¹, trimițîndu-le celor doi organizatori exemplare din statutele și regulamentele societății. Absența informațiilor (la stadiul de acum al cercetărilor noastre) nu ne permite reconstituirea altor aspecte referitoare la încercările făcute pentru constituirea despărțămîntului salontan. Ne exprimăm însă convingerea că erau destule dificultăți care au împiedicat concretizarea acestei acute cerințe ale emancipării spirituale a populației din satele celor două cercuri administrative.

*
* *
*

Intenția de a organiza un despărțămînt al *Astrei* în Vașcău este, de asemenea, consemnată în documentele arhivistice păstrate. Ea este anticipată de scrisoarea lui Adrian Deseanu, trimisă la 24 noiembrie 1909, secretarului „Asociațiunii”, poetul Octavian Goga, în care îi făcea cunoscută dorința de a „crea o bibliotecă”, pentru care fapt a depus unele stăruințe, mergînd chiar și la București, cu scopul de a obține cărți „revărsătoare de lumină românească prin părțile noastre, uitate și în mare parte părăginite”. N-a realizat însă totul cum și-a propus (însuși afirmă că „rodul... e prea modest”), ceea ce l-a îndemnat să bată și „la ușile Asociațiunii noastre”, în sensul de a i se transmite gra-

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem*, act. 553/1914. Reproducem primul pasaj din adresă: „Dintr-un comunicat al direcțiunii despărțămîntului Tinca am aflat că despărțămîntul Salonta nu s-a putut înființa, deși se legaseră frumoase speranțe de înființarea lui”.

³⁰ *Ibidem*, act 980/1914.

³¹ *Ibidem.*

Scrisoare Secretară

cu privire la proiectul de înființare a comitatului "Libertate",
a cărui organizare este în curs de desfășurare și unui
protopopiat românesc de pînă în anul 1900, comitat
cu 32.666 locuitori români.

Pentru creșterea, cultivarea și iluminarea
nevoilor noastre de a ne înălța de român statură nime
nu s-a dat încă în trecut și nu s-a vădit încă.
Totuși să face unul pentru sfaturile și predicile
occidentale ale preșbilor de caprină dogmatici arad.

În timpul greu ce începem, unii ne înalță nevoile
nevoile nevoile nu ajungem; înțelegem și nu
revenim la treburile noastre în timpul sfaturilor!

Convinge-te aceasta, din încă puțin, și
trebuie să știi că din puțin aceste, se poate
face numai un unu și alți "Asociații" noastre, și
se cum "hotărîți" se înființăm sau despartim
unul această cu centrala la țară.

Centrala aceasta ar cuprinde toate comitate
și marșurile protopopiatului țării.

Alți țării în parte centrale. Bine, cum
înău în această doră cercuți, și ca protopopiatul

Domniai Sale Domniei

Cecilian Goga

secretar al Asociației

și al
Libertate

Fig. 3. Prima pagină a adresei prin care este solicitată aprobarea
conducerii centrale pentru înființarea unui despărțământ în Vasceâu

tuit cărțile editate de aceasta³². În răspunsul comitetului central se precizează că se vor pune la dispoziția lui Adrian Deseanu „publicațiunile” *Astrei* numai după ce va lua ființă un despărțământ al acesteia în Vașcău, precum și o bibliotecă³³. De altfel, același intelectual — împreună cu Vasile Sala (învățător în Vașcău), George Bogdan (preot în Cărpinet) și Atanasie Toader (proprietar în Sighiștel) — adresase, la 24 noiembrie 1909, secretarului *Astrei* rugămintea de a aproba constituirea acestui despărțământ, existînd deci o concordanță de intenții. Interesantă este, fără îndoială, justificarea adusă de cei patru semnatari ai documentului: „Pentru creșterea, cultivarea și luminarea acestor mii și mii de suflete de români (era vorba de 32.666 locuitori români³⁴ — n.n.), durere, nime nu și-a dat silință în trecut și nu-și dă nici astăzi”³⁵, cînd se face mai necesară o intensă activitate culturalizatoare, deoarece — după cum mărturisesc autorii adresei — „timpul greu... înădușe azi sufletele noastre”³⁶. Ei consideră că „trezirea poporațiunii din părțile acestea se poate face numai sub aripile Asociațiunii”³⁷, prin întemeierea unui despărțământ „cu centrala Vașcău”. În ședința din 9 decembrie 1909 a comitetului central al *Astrei* a fost luată în discuție solicitarea respectivă, încredințîndu-i-se lui Adrian Deseanu lucrările pregătitoare ale constituirii despărțământului din Vașcău³⁸. Comitetul despărțământului beiușean analiza, în ședința din 2 octombrie 1910³⁹, împrejurarea că încercările lui Deseanu n-au ajuns la finalitatea scontată, pretinzîndu-i-se acestuia un raport⁴⁰ scris, pentru a fi stabilite cauzele adevărate ale situației ivite. Conducerea centrală a *Astrei* se vedea nevoită să insiste — prin adresa din 19 decembrie 1910⁴¹ — pe

³² *Ibidem*, dos. 189, act. 1449/1909.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Localitățile cercului au fost: Băița, Belejeni, Brădet, Briheni, Buntești, Broaște, Bălăleni (Băleni), Călugări, Cîmp, Cîmpanii de Jos, Cîmpanii de Sus, Cărpinet, Chișcău, Cociuba, Colești, Criștiorul de Jos, Criștiorul de Sus, Cusuiș, Căcăceni, Drăgănești, Dumbrăvani, Finațe, Ferice, Ghîghîșeni, Gurani, Hirsești, Hînciriș, Hotar, Lazuri de Beiuș, Leheceni, Lelești, Lunca, Mierag, Pietroasa, Poiana, Poenii de Jos, Poenii de Sus, Păcălești, Pântășești, Petrioleni, Rieni, Săliște, Seghiște, Șebiș, Ștei, Săud, Sohodol, Sudrigiu, Șuștiu, Sirbești, Tărcaia, Țigănești, Totoreni, Valeaneagră de Jos, Valeaneagră de Sus, Vașcău—Bărăști, Vărzarul de Jos, Vărzarul de Sus și Zăvoieni (Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 189, act. 1449/1909).

³⁵ *Ibidem*, act. 1448/1909.

³⁶ *Ibidem*, act. 1449/1909.

³⁷ *Ibidem*. O altă constatare merită atenție: „Azi Vașcăul aparține centralei Beiș. Cum însă în aceste două cercuri... pretoriale sunt așezate peste 100 comune, e fără îndoială că un singur despărțământ nu poate să dezvolte o activitate rodnică și să realizeze un program, al cărui punct cardinal este de a fi în contact nemijlocit și neîntrerupt cu poporul, pentru a cărui cultură și-a desfășurat stindardul”.

³⁸ *Ibidem*, dos. 424, act. 455/1910; Arhiva Liceului „Samuil Vulcan” din Beiș, fond Astra dos. 4/1907, fila 320; *Transilvania*, 1909, p. 447.

³⁹ *Ibidem*, dos. 189, act. 1305/1910.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, dos. 189, act. 1305/1910.

ASOCIAȚIUNEA PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN

No. 1984/1909

Samb., 31 Decembrie 1909

Comuna Iași, Iași.

Amare onorare a fi adresa la dumneavoastră și cunoaște
 totul ca să știți în fine că la 1 decembrie a.c. a
 luat act de cuprinsul prezenta și al găsirii multă vreme
 din 31 decembrie a.c. și de cuprinsul prezenta și al găsirii multă vreme
 a la din 1 decembrie a.c. Cu toate acestea și după ce s-a vădit că
 noile, de fapt, s-au realizat în cadrul în largă măsură. În înțelegerea
 deop. Înțelegerea și înțelegerea pe deplină înțelegerea, de fapt, în
 ce privește organizarea de op. Cu toate acestea și după ce s-a vădit că
 pe deplină înțelegerea și înțelegerea pe deplină înțelegerea, de fapt, în
 înțelegerea și înțelegerea pe deplină înțelegerea, de fapt, în
 înțelegerea și înțelegerea pe deplină înțelegerea, de fapt, în

G. I. I. I.
prezident

M. T. S.
secretar

Dumneavoastră Iași

Comuna Nicolae Fabian, secretariat de op. Iași

Fig. 4. Adresa (din 31 decembrie 1909) a conducerii centrale către Nicolae Fabian, prin care îi comunică faptul că a fost aprobată înființarea despărțământului din Vașcău.

ASOCIAȚIUNEA PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Vr. 1574

Sibiu, 14 Sept. 1914.

Doamnelor Directoare,

Am avut onoarea a vă adresa la comitetul central, în calitate de comitetul nostru central, în ziua de 22 August a. c., a aprobat propunerea făcută de comitetul despărțămîntului D. Voasca: de a se înființa un nou despărțămînt al asociației, cu centrul în vizavi de la cunoștința și conducerea adunării de constituire și conștientizarea faptului că comitetul nostru central va încadra pe D. Voasca.

Comunicându-vă această hotărâre și vă rugăm să vă referiți la statutele și regulamentele acestei asociații, va rugăm din nou

cu încredere

Doamnelor Directoare, din despărțămîntul
 Sibiu, 14 Sept. 1914.

Fig. 5. Adresa comitetului central, din 14 sept. 1914, către dr. I. Ciordaș prin care este împuternicit să înființeze un despărțămînt în Vașcău.

lingă comitetul despărțământului beiușean pentru ca acesta să stăruie „cu tot dinadinsul” în vederea înființării noului despărțământ. Chestiunea este reluată, la 14 septembrie 1914, când sarcina convocării adunării de constituire este atribuită lui dr. Ioan Ciordaș. În adresa comitetului central se afirmă că, „după ce vom ajunge în împrejurări normale”⁴², să se procedeze la efectuarea demersurilor în această direcție. Normalizarea situației s-a produs abia la sfârșitul primului război mondial, când masele populare au realizat ultimul pas pe calea desăvîrșirii unității naționale.

Toate acțiunile care au vizat constituirea de noi despărțăminte în Bihor fac parte din tendința firească a populației românești de a aspira la cultură și a-și întemeia factori proprii de ridicare spirituală. Ele se integrează tradițiilor de luptă pentru afirmare culturală și unitate.

⁴² Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 400, act 1579/1914.

ANEXE DOCUMENTARE:

1

LISTA „PRELEGERILOR“ SUSȚINUTE ÎN DESPĂRȚĂMINTUL DIN TINCA AL „ASTREI“ (1912—1913)

Anul 1912*:

- I. Cociuba: 1. *Saturi și îndrumări economice* (de dr. Andrei Ille)
2. *Despre concubinăt și urmările sale* (dr. A. Pinția)
3. *Despre tovărășii și iolosele lor* (Eugen Sibiian)
— au participat 600 locuitori —
- II. Batăr: 4. *Luxul și beția* (de dr. Andrei Ille, avocat)
5. *Despre concubinăt și urmările sale* (dr. A. Pinția)
6. *Despre tovărășii și iolosele lor* (Eugen Sibiian)
— au participat 800 locuitori —
- III. Ucuriș: 7. *Saturi și îndrumări economice* (dr. Andrei Ille)
8. *Obiceiuri rele...* (de Romul Barbu, contabil)
9. *Munca, hărnicia și creșterea* (Eugen Sibiian)
— au participat 700 locuitori —
- IV. Tulca: 10. *Saturi cum să trăim* (dr. Andrei Ille)
11. *Obiceiuri rele...* (de Romul Barbu)
15. *Munca, cruțarea, hărnicia* (E. Sibiian, cu skiopticonul)
— au participat 500 locuitori —
- V. Husasău: 13. *Saturi și îndrumări economice* (dr. Andrei Ille)
14. *Beția și luxul* (de R. Barbu)
15. *Munca, cruțarea, hărnicia* (E. Sibiian, cu skiopticonul)
— au participat 1000 locuitori —
- VI. Căpîlna: 16. *Iubirea de neam și limbă* (dr. Andrei Ille)
17. *Despre cartea funduală* (dr. A. Pinția, avocat)
18. *Despre beție* (de Gavril Dudulescu, învățător)

* Datele au fost extrase din *Raportul general despre activitatea despărțămintului din Tîncă al „Astrei” în cursul anului 1912* (Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 425, act. 503/1913).

19. *Din credințele deșarte...* (E. Sibiian, casier)
— au participat 1200 locuitori —

Anul 1913**:

- I. Batăr: 1. *Iubirea cititului* (de dr. A. Ille)
2. *Despre concubinată* (de dr. A. Pinția)
3. *Tovărășiile satești* (de E. Sibiian)
— au participat 400 locuitori —
- II. Beliu: 4. *Scopul Asociațiunei* (de dr. A. Ille)
— au participat 300 locuitori —
- III. Căpîlna: 5. *Statuti economice* (de dr. A. Ille)
6. *Despre cartea funduală* (de dr. A. Pinția)
7. *Despre beție* (de Gavril Dudulescu)
8. *Superstițiuni...* (de E. Sibiian)
9. *Lucrarea pământului* (de Aurel Cosciuc; cu skiopiconul)
10. *Prășirea vitelor* (la fel).
11. *Stupăritul* (la fel)
12. *De la Sibiu la Rîmnicul Vlcea* (la fel)
— au participat 350 locuitori —
- IV. Cociuba: 13. *Statuti economice* (de dr. A. Ille)
14. *Însoțirile economice* (de E. Sibiian)
15. *Pomăritul* (de Aurel Cosciuc, cu skiopiconul)
16. *Stupăritul* (la fel)
17. *De la Sibiu la Rîmnicul Vlcea* (la fel)
18. *Despre concubinată* (de dr. A. Pinția)
— au participat 300 locuitori —
- V. Coroiu: 19. *Scopul Asociațiunei* (de dr. A. Ille)
20. *Creșterea vitelor* (de R. Barbu)
21. *Despre igienă* (de A. Doboș)
22. *Datini și obiceiuri rele* (de E. Sibiian)
— au participat 200 locuitori —
- VI. Gepiș: 23. *Scopul Asociațiunei* (de dr. A. Ille)
24. *Despre concubinată* (de dr. A. Pinția)
25. *Despre beție* (de Gavril Dudulescu)
26. *Despre posturi* (E. Sibiian; cu skiopiconul)
— au participat 400 de locuitori —
- VII. Husasău: 27. *Statuti economice* (de dr. A. Ille)
28. *Păcate...* de R. Barbu
29. *Folosirea timpului* (de E. Sibiian)
— au participat 600 locuitori —
- VIII. Șiad: 30. *Despre Asociațiune* (de dr. A. Ille)
31. *Creșterea și îngrijirea pomilor* (de R. Barbu)
32. *Despre negoș și meserii* (de E. Sibiian)
— au participat 420 locuitori —

** Arhivele Statului Sibiu, f. „Astra”, dos. 425, act. 178/1914.

- IX. Giriș: 33. *Prășirea vitelor* (de A. Cosciuc; cu skiopticonul)
 34. *Stupăritul* (la fel)
 35. *De la Sibiu la Rîmnicul Vlcea* (la fel)
 — au participat 250 locuitori —
- X. Tinca: 36. *Despre portul românesc* (de E. Sibiian; cu skiopticon)
 37. *Creșterea vitelor* (la fel)
 38. *Despre beție și urmările ei* (la fel)
 — au participat 350 locuitori —
- XI. Tulca: 39. *Îndemnuri economice* (de dr. A. Ille)
 40. *Din păcatele noastre* (de R. Barbu)
 41. *Munca, crușarea și hărnicia* (de E. Sibiian; cu skiopticonul)
 — au participat 280 locuitori —
- XII. Ucuriș: 42. *Statuti și îndemnuri economice* (de dr. A. Ille)
 43. *Din păcatele noastre* (de R. Barbu)
 44. *Munca, crușarea și hărnicia* (de E. Sibiian)
 — au participat 280 locuitori —
- XIII. Gurbediu: 45. *Prășirea vitelor* (de A. Cosciuc; cu skiopticonul)
 46. *Stupăritul* (la fel)
 47. *De la Sibiu la Rîmnicul Vlcea* (la fel)
 — au participat 120 locuitori —

2

TABEL CUPRINZÎND AGENTURILE ȘI BIBLIOTECILE ÎNFIINȚATE (PÎNĂ ÎN 1913)
 ÎN DESPĂRȚĂMÎNTUL TINCA AL „ASTREI”***

Nr. crt.	Au fost organizate agenturi și biblioteci în localitățile:	Număr de volume existente	Numărul cititorilor	Cîte broșuri a primit despărțământul de la centru	Cîte broșuri au fost împărțite gratuit țăranilor
1	Batăr	52	45	40	12
2	Beliu	25	8	30	30
3	Căpilna	26	10	—	10
4	Cociuba	60	52	40	10
5	Coroiu	30	10	15	10
6	Gepiș	48	31	25	15
7	Giriș	52	25	52	—
8	Husasău	78	65	30	30
9	Oșand	20	10	10	8
10	Șiad	50	32	20	20
11	Tăut	10	—	—	—
12	Tinca	90	32	—	40
13	Tulca	30	—	—	10
14	Ucuriș	40	40	—	20
TOTAL		611	360	262	215

*** Tabelul a fost întocmit pe baza datelor existente în Raportul de activitate al despărțământului Tinca pe anul 1913 (*Ibidem*).